

Eduard Petiška

Ovidiova
paměť

Městská knihovna v Praze

půjčuje

knihy, audioknihy,
obrazy, deskové hry...

nabízí prostory pro

samostatné studium,
skupinová setkání,
přednášky, konference...

pořádá

autorská čtení, přednášky,
koncerty, filmové projekce,
akce pro děti...

poskytuje online služby

e-knihy, digitalizované dokumenty,
přednášky, kurzy...

podporuje tvoření v kreativních dílnách

DOK16 pro práci se dřevem a papírem
Atelier pro šití a vyšívání

Suterén pro 3D tisk, knižní vazbu, kaligrafii a pyrografii

mlp.cz
e-knihovna.cz
knihovna@mlp.cz
facebook.com/knihovna

Ovidiova paměť

Eduard Petiška

Znění tohoto textu vychází z díla [Ovidiova paměť](#) tak, jak bylo vydáno nakladatelstvím Odeon v Praze v roce 1999.

§

Text díla (Eduard Petiška: Ovidiova paměť), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno [Autorským zákonem](#) č. 121/2000 Sb.

Verze 1.0 z 4. 10. 2024.

OBSAH

OVIDIOVA RODINA	6
List z vyhnanství	7
Proměny	14
I	14
II	19
III	23
IV	30
V	34
VI	38
VII	43
Milostný list	45
PROMÉTHEOVA PAMĚŤ	51
Sbor	52
1	54
Sbor	66
2	67
Sbor	75
3	76
Sbor	91
Ediční poznámka	93

OVIDIOVA RODINA

Aleně

List z vyhnanství

Brána za mnou je otevřena,
dlouho jsem hledal, kudy uniknout,
nakonec jsi donucen vyjít,
brána je za mnou, vrhám pohledy zpátky,
nesmělé, úzkostné, lítostivé, plaché,
ještě je rozevřena jako růže za poledne,
čichám tu vůni, bojím se, že opadá,
pospíchal jsem, abych už byl venku,
jenomže venku je jiné uvnitř
a teprve vrátit se by bylo uniknout,
kdyby jádro mohlo pohltnout jablko
a semeno svůj strom, kdyby
krůpěj medu dovedla vyvolat z hlubin léta
rty květin, s kterých skanula,
kdyby nepukaly pod střevícem
kosti kaluží,
právě dnes...

Brána vypráví něco jiného,
o stříbrných radostech kaluží,
jak nitě jinovatky přišívají
ráno k večeru,
holubičí šaty zimy spíchnuté narychlo,
stromy černají, bude tát,
i na dvorku po zabijačce
a kočky s mokrým hřbetem
zachytí ve stružce

půl střívka už na útěku pod vraty,
až budou zápolit s uzlem na špejli,
překypí znova voda v hrnci a plotna
pozdvihne mastnotu ke stropu.
To se mi utrhla ruka,
řekne řezník a tou utrženou nese k ústům
masitou kaši pomalu a vážně,
jeho jazyk ochutnává povahu světa,
je dobrá, je špatná, ještě by něco,
je na pochybách jako my všichni.
Jedno jediné žluté oko soumraku
se zvědavě sune po stínaném sádle
a připomene svou slzící přítomností
ztichlému řezníkovi
pravou chuť té válečné zimy.
Sůl.

Kdyby aspoň nepukaly pod střevícem
kosti kaluží
a mlha neplnila hořkým tvarohem
kdejaký rozhled...

Brána vypráví něco jiného,
o mydlinkové páře,
zástěra na matčině břicho líbaná
louhovitým okrajem necek,
okusovaná bílým zubem mýdla,
zástěra
zachovává i na šňůře tvar těla
skloněného nad vlnami valchy,

zato prostěradla nastavují přísná čela
v hladkém jarním slunci
a brání v rozhledu
na biblický stan Goliášův za žlutým ubrusem,
sem ho přinesli s oblázkem uprostřed čela,
na koho upře to třetí oko z kamene,
ztuhne na balvan,
rychle alejí kapesníků, dupat po knírech trávy,
přeskočit opasek pěšiny, proplout mezi
štikami punčoch,
zástěra na šňůře, vypouklý tvar bezpečí,
já vím, můj maličký,
všímej si přece Davida,
nosím ho s sebou,
opouští stan mé zástěry,
jen aby zvítězil.

Kdyby aspoň mlha neplnila hořkým tvarohem
kdejaký rozhled
a malý zřetelný okruh země u nohou
se netvářil smích i pláč, jaro i zima, teď už
ani kaluže, jenom mlat cesty
a člověk,
zrno vypadlé z klasu...

Brána vypráví něco jiného,
kožený plášť příchozího je cítit karbidem,
acetylenová svítilna bicyklu
sype křídovou stopu na zeď dřevníku,
otec mne uši otláčené od sluchátek,

hráli foxtrot. Nestůjte mládenci pod okny,
odlož si kabát, říká, a příchozí odkládá
pach karbidového smrákání, kůži vlhkou
jak čenich psa, tak nám prší,
z úst vystupují neznámé ruské vsi,
splývavé vlasy deště se ovíjejí kolem větví,
Absolon nadcházející noci,
třpyt večernice nad opěšalým otcem,
jde a nadhazuje si tornistru
s dopisem od matky, lahvičkou vína
a knížkou básní,
zahodil přílbu, čepici s vorlíčkem a pušku,
jde krásný jako první den svobody,
za jeho zády padá k zemi Absolon,
pouto mezi hlavou a trupem přetal déšť,
déšť roztírá předčasnou večernici
lačnými prsty,
až v komíně vrže a skřípe —

Kdyby malý zřetelný okruh země u nohou
zachvátil aspoň nějaký zvuk,
buď svět oněměl, nebo chodec ohluchl,
nebo se čeká ještě na někoho,
aby se mohlo začít...

Brána vypráví něco jiného,
park v dusném a vlhkém jaru,
písek syká pod kroky úžasem:
poprvé letos příval zeleně,
obnažené šíje magnólií,

a pak dům navoněný gramofonovou deskou,
paní parketových blesků
uděluje požehnání svého hlasu
pod broušeným lustrem,
její muž třese hlavou, rukama a koleny,
musí se třást jako osika,
který Jidáš se na něm asi oběsil,
stříbrňáky mu vypadly na parkety
a sluha je sbíral a on mu ukazoval,
ještě tam, ano pane, ještě tam,
třásl se a na krku měl perlovou vázanku,
tehdy začaly u některých lidí
vázanky naznačovat oprátky.

Kdyby svět v hořké mlze
aspoň zazvučel, vykřikl, zašuměl,
buď nejsou nebo se nestarají,
kdo by také do mlhy a mrazu —

Brána vypráví něco jiného,
o večeru jiskřícím jak brusle
na mělčinách pouličních lamp,
sněhové čluny střech se dotýkají příděmi,
aby měsíc mohl s jedné na druhou,
aniž si smočil zlatou patu...
Dveře pokoje na vánoční klíč,
zamkli nám dar, o kterém nevíme,
větévky pryskyřnaté vůně
obrůstají práh zamčených dveří
a zrazují,

zelený obal verše je roztržen,
někdo zpívá hlubokým sladkým hlasem,
za zamčenými dveřmi se vždycky zpívá,
i když tam nikdo není,
zelený obal verše je roztržen,
všechny zamčené dveře se jednou odemknou
a ztichne
hluboký sladký zpěv.

Kdyby někdo vyšel do mlhy a mrazu,
kdybich uslyšel tření podrážek o dlažbu,
zakašlání, jméno, aspoň
jméno napůl, zrnité mrazem,
aspoň...

Mám ještě několik přátel, ale
nevím, jak vypadají,
mám ještě jedno slunce, ale
nevím, kde svítí,
mám ještě jednu cestu, ale
nevím odkud a kam,
musím ještě někoho najít,
ale koho,
musím ještě někde vyhloubit jámu,
ale kde,
musím ještě platit,
zač,
musím, musím odtud,
proč —

Mlha zvedá cípy
a prostírá přede mnou prázdnou ulici,
náramky neónů tiše chřestí,
žádné jméno vyslovené ústy,
jen prst namočený v cípu mlhy,
obrovský prst noci čará,
poznamenává na dveře domů,
kdo v této noci...

A ty
procházíš mrazem neónových náramků,
daleko za tebou dokořán otevřená brána,
jednou jsi vyšel, tak co,
dvakrát nevyjdeš.
A tady jsi doma.
Spěcháš s odemykáním,
ani nemáš čas všimnout si
čerstvého znamení
na vlastních dveřích.

A co znamená?

Proměny

I

O Štědrém dnu, kdy se otvírají staré fotografie
a přijímají zamyšlené pozorovatele
do mrtvých rodinných kruhů,
chodívala stará teta
opět po té louce v Chuchli
s bílým stínem slunečníku nad hlavou,
a byl tam její vousatý otec s holí
a máti s krajkovou blůzou a ty černé korále,
byly tam její sestry a nápadník už obstarožní
s maličkým jako vyšívaným pejskem.

Odpust', říkala mi, mám návštěvu,
a rukou opsala oblouk
kolem rámečků s fotografiemi rozestavěných na stole,
všechny oči portrétů se upíraly na ni,
když představovala jeden po druhém,
jako by je brala za ruce a přiváděla do pokoje
z podsvětí, kde byli dávno doma.

Procházeli jsme vánicí tváří,
právě o Štědrém dnu na veliké louce v Chuchli
pod bílými slunečníky a hrála nám k tomu hudba,
vzdálené bubnování verdunského bojiště.
Člověk potřebuje spoustu dobrých mrtvých,
aby byl živ, říkávala,

člověk potřebuje spoustu dobrých mrtvých,
aby se na vrcholku té hromady mohl rozhlédnout,
říkávala,
ale nesmí nám slábnout zrak.

Z vánice tváří vystupovali mrtví jasně,
jejich obrysy byly už pevné a určené,
alespoň pro nás,
zatímco tváře živých zmítané životem
se chtěly zmocnit celé krajiny,
ale neurčitě jako mlha,
strýcové, bratřenci, tety a sestřenice
unikali svým rámečkům, zkoušeli vratkou půdu,
a jejich návrat byl dlouhý pád kamene,
únik a návrat,
mezi únikem a návratem
rozhovor plný proměn,
prolitou krev řeči srkal dorůstající měsíc,
hovory od večera do rána,
ústa úsvitu mlčí,
úporně zařáté rty rána,
tři čtyři krůpěje
na němém obzoru svědčí,
že někdo vystoupil ze svých břehů
a zanechal prchavé znamení
kudy.

Bratranec A.:

Nože reflektorů bodají,
nutí noc rozestoupit se
a přijmout mezi hvězdy a prach cesty
tiše pošťkávající vůz.
Obrovský nehybný prostor
je navrtáván nepatrnou karoserií vozu,
až se děšíš hmyzí troufalosti
mezi tlapami vesmíru.

Tak málo by stačilo...
A přece navrtáváš nehybný prostor
poháněn stále kupředu,
za tebou se zřítí tma
a noc je při starém,
můžeš jen věřit, že stopy kol
překročí zrána dítě,
můžeš jen věřit,
že stromy na chvíli ozářené
vydaly své tajemství někomu,
koho jsi ve tmě neviděl.

Děd S.:

Ve starověku se lidé proměňovali
v ptáky nebo zvěř nebo hmyz,
když v nich vyšlehl žal,
tupý nůž lásky nebo křivdy,
znáte to, jako by ostří pilovalo,

taková bolest, úzkost těsné světnice,
kde zleva zprava se dotýkáte ramenem
a vpředu čelem a nejde couvnout,
když tedy se staženým hrdlem
nemohli polknout sousto života,
lítost bohů jim seslala peří,
někomu srst, někomu blanitá křídla.
Podnes mají některá zvířata lidské oči
a ptáci vzlykají po lidsku.
Z hmyzu nejvíc připomíná člověka
noční motýl. Vrhá se tvrdohlavě vstříc světlu,
které ho zahubí.

Strýc učitel:

Silní jsou schopni všeho,
mohli by vyvolat světlo,
kdyby se neproměňovali na drobné.
Marnivost chce svoje.
A tak ta záře, hochu,
není světlo, ale požáry,
stále opakovaný hlad
pořádá knihy a sochy a prapory.

Tato zeměkoule je temná, můj hochu,
a potřebuje posvítit.
Není jiné cesty.
Buď vyvolávat světlo
nebo být pohlčen požárem.

Básník:

Tisíc návodů jak žít
je méně než jeden,
a všechny návody jak dělat básně
vyřezávají ozdobné přihrádky na slova,
bohužel, z mrtvého dřeva,
které musilo dlouho schnout,
než se z něho vyřízl zákon.
Je lhostejné, čeho se přidržíš,
hlavní jsou ruce, které se drží
kamene, větve, kusu hlíny
nebo nejbližšího člověka.
Jsou básníci posedlí recepty
na složitý lektvar poezie
a přitom nakonec nedělají nic jiného
nežli ty:
svírají prsty okolo toho,
co našli cestou,
a vždycky znovu žasnou,
když jim z dlaní vyletí labuť
anebo se vysype palčivý prach
nedosažené hvězdy.

II

Pršelo. Pot umírajících,
co jich teď právě umírá.
U nás už umřelo.
Na nočním stolku otcovy brýle,
dvě opuštěná okna,
oči se vystěhovaly
a pod skly se ještě lesknou obrazy
naposled viděné, jako by se oči vrátily
pro něco zapomenutého v koutku brýlí.
Obroučky se zelenou krupicí měděnky
se pohnuly na neviditelném nose.
Tak je to. Když jsi odešel,
neodcházíš.

Schoval jsem noviny,
které ležely vedle otcových brýlí,
tyhle četl naposled, noviny z konce války,
a pak jsem je ztratil.
V brýlích jsou nová skla, nosím je sám,
a dlouhá léta den co den
jako můj otec hledám v novinách,
kdy skončí válka.

Z vánice tváří vystupují mrtví jasně,
jejich obrysy jsou už určené,
alespoň pro nás,
zatímco my, zmítaní životem,

toužíme zmocnit se celé krajiny,
ale neurčitě jako mlha.

Strýc Č.:

Na jaře devatenáct set patnáct
skropila mechová zeleň dráhu kuželníku,
neduživé slunce potěžkalo plesnivou kouli,
má lásko, byli jsme vrženi,
a nikdo neví, kdy dopadneme,
opuštěný kuželník skropený mechem,
a hráči skropení krví
klopýtají zpátky do zákopů,
znám všechny,
ten poslední podobný obludnému křídlu,
které se zvedá a klesá a zvedá
bez naděje na vzletnutí,
ten poslední
jsem já.

Na jaře devatenáct šel šestnáct
jsem spatřil znovu kuželník,
zvedl jsem z trávy plesnivou kouli,
mířit se dá i jedním okem,
má lásko, pokračujme ve hře,
nikdo neví, kdy dopadneme,
zvedat se, klesat, zvedat se,
navzdory,
i zasažení poznáním:

kuželky padají dřív,
než vrhnu kouli.

Jeho syn:

Válka má své dárky. Štědrý den umírání,
skleněné oči, sladké pečivo snů.
Jako svíce tam prý stáli, jako svíce
na kost bílí,
přání zamrzlá v ledu,
ale někde musilo tehdy být teplo,
protože jsi nám poslal v dopise
veš nabodnutou na špendlík.

Básník:

Ne, básnické ozdoby, ne,
ale podstatu věcí, svět u samého dna,
všechno čeká na své objevení,
všechno touží být přečteno znovu
u samého dna,
slovo za slovem do hloubky,
abys dosáhl.
Také člověk má svou chuť a pravdu,
jednu ze stále určitějších pravd
pro svůj den, své pokolení a století,
a poezie
je možnost.

Strýcův bratr:

Pálím dopisy a tu a tam
rezavějící list nastaví jméno
probíjené plameny,
popsané listy svítí a svíjejí se v křeči,
jako by světlo bylo bolest.
Čtu v ohni slova a lámou se mi před očima,
před svým skonem dostávají nový smysl,
jsou hlubší, přesnější a tvrdší,
a za okamžik se rozpadnou.
Oheň přezkoumává věty,
než je předá zkáze,
a já čtu s ním
zapomenutý osud,
podobný mému.
Až bude oheň čist má psaní,
kdo se mu nakloní přes rameno
a co zahlédne?

III

Z otvorů tmy vyběhly hvězdy,
paluba stolu s fotografiemi
k nám natáčí bok,
z této strany jsou osudy v ostrém úhlu
a na špičce
jediný pohled dolů a nazpět
odhalí náhle
pečlivě utajovaný úkryt.
Za očima fotografií jsou něčí oči,
za nimi ještě a za těmi jiné,
dým volá: já jsem oheň,
a oheň mlčí a svítí,
za ústy fotografií jsou něčí ústa,
za nimi ještě a za těmi jiná,
dým volá: já jsem oheň,
a oheň?

Bratranec J.:

Nastává období předtuch jako vždycky,
když zrcadlo začne projevovat svou
a neodevzdává v pořádku moje pohyby.
Dám klobouk na hlavu a zrcadlo smeká,
zasměji se a pán v zrcadle pláče.
Co je, není tak důležité,
jako co bude.
Usmívám se,

ale zrcadlo mne vidí jinak,
jako vždycky v období předtuch.

Synovec F.:

Muži opovrhují tím, co je baví, ale
vyhledávají to, aby tím mohli opovrhovat,
až se pomějí,
ještě
tuto vášeň vysát, stisknout a držet,
dokud nevyschne na troud.

Raději zapřít, že jsme byli u toho,
ale jak zapřít sobě?
Opovržení je zbraň proti těm druhým.
Mně zbývá jenom
vrátit se,
abych mohl opovrhovat.

Vnuk děda S.:

Abych unikl příkoří
být na dva roky vojákem doma,
uprchl jsem,
nic jiného v tom nebylo,
jen ta vojna,
pět let jsem o sobě nedal vědět,
až pak jsem napsal dědovi dopis:
Vojákuju v džungli už třetí rok.

Člověk prchá
a zapomíná, že při tom útěku
musí brát s sebou
sebe.

Bratranec Z.:

Čekal jsem auto v pětadvaceti,
opozdilo se, v třiceti jsem se poprvé vezl ve svém,
čekal jsem slávu v třiceti,
nestarala se o mne,
čekal jsem, že zemřu v osmdesáti,
ale smrt se neopozdila, přilétla o čtyřicet let dřív
a přikovala mne k bílé skále lůžka.
Každou noc se snáší orel a živí se mými játry.
Smrt se málokdy opozdí,
ta nás nenechá čekat.

Bratranec H.:

Ted'. A to je všechno.
Minulost příliš hluboká,
budoucnost příliš plochá,
v hloubce tma,
na plochém talíři světlo,
to i to
zbytečné.
Jenom ted'. Pojd' trhat jablka
a neptej se, kdo sázel

a kdo je bude jíst.
Trhej jablka a neohlížej se zpátky,
nevyhlížej mezi větvemi nikoho,
stejně nepřijde.
Trhej jablka.
Teď. A to je všechno.

Jeho bratr:

Mislil sem,
uchopitsen zavlasy přitáhnout obnažit,
tentosen a žádný jiný,
přehlédnout jehopihy, vrásky a špínu,
zamlčet, že je bezňader,
mislili sme si, že to pude taky tak,
prosím vás, každý nerad,
a když už, aspoň vycouvat,
čelem k němu, aby na nás znovu ne,
a předčítat mu z jeho kůže
vrásky a špínu,
mstít se,
sobě nikdy ne,
mstít se svému snu.

Básník:

Někdy praskne řeči struna,
smyčec hraje na rukávu,
šelest verše, šelest verše,

někdo vždycky neporozumí,
na příliš napjaté struně nabroušené tóny,
ucho se pořezá a nepřijímá
příliš vysoký křik poezie,
tak k čemu a nač?
Jen aby ses mohl vrátit
bohatší o poznání:
tudy ne.

Švagr L.:

Mám v hrudi něco malého,
co mne varuje před větším krokem,
co vzbuzuje strach před velkými prostory,
co mne stále napomíná,
zvol si malé místo, ale ať je pevné.
Malá místa jsou hustě osídlená,
velká přebývají,
a to je můj strach, to je můj strach.
Nosím v hrudi něco malého,
kdykoliv překročím hranici jistot,
dá se to do křiku
a musím couvnout,
to malé je na stráží všude,
kam chci.
Proto, jen proto žiju na malém kousku půdy,
jenom co pokryjí podrážky mých bot
a říkám každému, kdo jde dál:
Tam nic není.

Jeho žena:

Už v pěti letech,
když nebyli doma,
zkoušela jsem lak na nehty
a matčinu podprsenku,
v deseti jsem znala dvacet jmen zpěváků,
sotva jsem se naučila jeden tanec, už tu byl jiný,
nejdřív se mi smáli, pak mne obdivovali, pak zapomněli,
vzala jsem si za muže nevím koho,
a dnes, když jsem nebyla doma,
zkoušela má pětiletá dcera lak na nehty.

Co na tom máš? řekla jsem jí,
co jsem z toho měla já?
Nerozuměla mi. Jak jsem jí měla vysvětlit něco,
co sama nechápu podnes.

Neteř K.:

Při tělocviku jsme hrozně užili.
Kolotoč odjel a já si neumím představit,
co budu dělat. Včera tam přišel otec
a kousek dál mi nafackoval.
Odpoledne jsem poznala Frantu. Večer
jsem s ním byla na lavičce.
Spát jsem šla k Josefovi.
Když jsem se vrátila domů,
otec a matka byli na směně,
otevřela jsem okno,

protože venku se pořád ještě třásla
jedna smutná hvězda.
Pustila jsem ji dovnitř.
Bylo nám oběma zima.
Vysoko hluboko zima.

Synovec V.:

V patnácti jsem se zeptal strýce,
čemu se mám věnovat,
poezii, chemii nebo hudbě,
v patnácti jsou všechny živly stejně silné,
oheň nevysuší vodu
a voda nepohlí oheň.
Řekl mi:
„Věnuj se životu.“
Příliš moudrá rada nemoudrému.
Dnes pomáhám na stavbě a vzpomínám
na čas, kdy všechny živly byly stejně silné.
Kde je jejich síla?
Chtěl jsem se přiblížit životu životem
a ztratil jsem směr na široké cestě.
Jen jedno je, všechno není nic,
jen jedno je:
vybrat si úzkou pěšinu
a nikdy ji neopustit.

IV

Ó ne, řekla teta, já vím,
každou chvíli mi vypadne kousek paměti,
zanedlouho budu nesrozumitelná
jako starci, kteří posilují soumrak
svými stíny,
nesrozumitelní sobě, nesrozumitelní jiným,
ačkoliv celý život usilovali očíslovat
míchanci světa, aby se podobala
domu postavenému od základu ke krovu,
i když se stává, že se někdy snese
některý šílený anděl
a postaví nejdříve krov
přímo do vzduchu.

I my jsme šílení, ale naše šílenství
se opakují,
to jim dodává zdání rozumu a pravdy.
Vidíš,
starci,
kamenití prorostlí plevellem času,
obcházejí místa, kde milovali,
a nevědí o tom,
nepoznají ani rodný dům,
tak co je důležité?
Nakonec
ta trocha jídla a pití,
blahobyt smrti.

Prateta J.:

Ze všeho mi zbyly jen vlasy,
sáhni si, jako za mlada,
hebké a bílé, víc než na přikrytí
vzpomínek, které by stály za to.
Stříhali mi je a nedostříhali se,
sáhni, jako za mlada,
ale polibky, co jsem na nich nosila
jako vpletené perly, ty už odstříhli,
tyhle vlasy nejsou ničím popsané,
ani šeptem.
Někdy zavřu oči a vjedu prsty do vlasů,
cítím jejich odstřiženou délku,
jak jsou těžké a kam až vedou
jejich tenké nitky, jejich pavoučí soukání.
Byla by z nich síť.
Kdyby život byl motýl.

Její dcera:

Jako zurážená socha si zachovává
tam, kde nic není, zdání bývalé podoby,
zachovávám si na místech,
kde ze mne kusy chybí,
aspoň zdání.
Málem bych uvěřila,
že jsem ještě celá,
že mne neulamovaly

deště a mrazy dvou válek,
že mne nesežehly
blesky dvojího vdovství,
málem bych —

Copak se nestává sochám:
pták se zmýlí a slétne na paži,
která už není,
chvíli se třepetá v těch místech
a nevěří a nevěří —

Sestřenice B.:

Aby vejce neupadlo, abych neutrousila sůl,
jenom špetku, aby ne,
trochu, aby ano, nejvýš minutu,
dokud hodinky pípají,
pokud kapka nevyhlodá,
raději po špičkách,
v rovnováze,
rovnoměrnost, rovnoženskost, rovnomužkost,
psovi náhubek, kanárovi klec, básni památník,
a potom,
sražená do křesla špetkami času,
udýchaná nespícháním,
žasnu:
neopatrnost je možná víc.

Stařec X.:

Pokusil jsem se napodobit
skleněný zpěv skřivana
prstem na okraji číší,
pokusil jsem se o tokání tetřeva
tlučením hluchého dřeva,
zkusil jsem paví křik,
dlouho připravoval v hrudi zpěv
pod měděným pelichajícím peřím.
Číše praskla, dřevo shořelo a můj paví křik
jektal příliš hrůzou
ze svého lidského poslání.
Zestárnul jsem v pokusech
a mohu jen prosit o smilování
kohokoliv, třeba vás.

To řekl stařec a začal se zvolna
proměňovat v havrana.
Ale o to se přece
nikdy nepokoušel.

V

To je má paměť,
opsala teta kruh okolo tváří
propadlých v šeru,
každou chvíli mi někdo odnese obrázek
a někdo přinese jiný,
rozšiřuji rodinu o cizí tváře,
z někoho jméno,
z někoho osud a z někoho
posmrtnou masku.
Pára uvázla na oknech
po věčných hovorech
co zase dneska, co včera,
není vidět ven,
vysychá čistý zvuk slov.
Je čas,
je čas uchopit starou dětskou knihu
a nalistovat
ztracená jména věcí a skutků,
jména zvířat v pravé podobě,
už příliš dlouho
jsou zvířata maso a věci nástroje
a skutky mrazí.
Pojď, nabízí kniha, budeme říkat
pelesti lávka
a budeme počítat,
dokud nepřejdeme
po všech dnech a nocích
zase na chvíli k sobě.

Vrátit se k sobě,
to je nejdelší cesta,
dokonale ujít všechen čas
až tam, kde to začalo.
Kampak s krásou,
krása znamená zradit,
když jsi posedlý dokonalostí.

Básník:

Pták se vrhá do propasti vzduchu,
ryba létá nízko pod nebem vody,
červ děraví hustou tmou země,
jsou živly života
a jsou živly básně.
Když jsi zvolil poezii,
zvolils nekonečný vzduch, neuchopitelnou vodu,
těžko proniknutelnou zemi.
Uprostřed všeho, uvnitř v sobě všechno,
v jedné čáře, v jednom slově nebo slabice,
co tady jednou začne,
nemůže nikdy skončit.
Zvolil jsi poezii,
práci na celý život,
a na celou smrt.

Posmrtné masky:

Ještě tu jsme my,
vážily jsme na svých miskách

dlouhou cestu k sobě
přes odliv kůže,
přes táhlé troubení holých kostí,
přes pahorky a údolí,
s kterých začalo couvat zbabělé maso
před šelmou zkázy.
Kdykoliv budeš volat naše jména,
dovíš se mnoho
z našeho mlčení.

Posmrtná maska malíře J. Š.

Smrt vrhá stín na opačnou stranu
než slunce,
a co je prázdné údolí tady,
je návrší tam.
Život zbyl těm druhým,
k pochopení až pak,
kdy to nebude nic platné.
Usměvavý Voltaire záhrobí
pozoruje pod nánosem sádry svět,
kde každý bere tak vážně sebe.
Jeho chrípí vdechlo poslední moudrost:
usmívat se shovívavě
zpod přivřených očí
sám sobě.

Posmrtná maska básníka F. H.

Na světě nejde moc změnit —
řekl, když mi bral od úst cigaretu,
aby polkl to, co ho měnilo k smrti.
Mlčeli jsme a četli
v podobě dýmu
na kost vyzáblý verš,
s kterého spadly stářím šaty.
Pamatuji se na chřestění deště za oknem,
obyvatelé hřbitovů
spěchali mezi nás
s naléhavou pravdou.

Opakoval svou větu ještě jednou
jako hrozbu marnivým pěvcům,
jako bolest,
kterou si nesmíme odpustit.

VI

Noc pohlcuje fotografie a vyvrhuje tmou,
teta je jen hlas v temné zahradě noci
a záblesk z ulice vyvolá
některou tvář už spící, aby se vmísila
do rozhovoru, který těžko vnímají
naše uši příliš hrubé, aby postihly
jemný hluk řeči prostírající se
jako vzduch všude a na všem,
naše nosy příliš necitlivé,
aby ucítily jemný prach řeči,
vzdálené, minulé, něčí,
není čas, musíme se
přestěhovat na jiné místo,
dál, dál, dál,
mít a proto ztrácet.

Venkovský básník:

Sníh couvá do země. Sadaři s lýkem mezi zuby.
Spoutat neviditelné šumění stromů
aspoň na malou popraskanou chvíli,
než se přivalí zeleň
a nebude k hnutí ani k podívání,
co naši dělají,
přiletí vlaštovky a nebude k poslechu
trubka okapu, jen
skřípání ptáků.
Zarostu po uši trávou,

abych neslyšel přírodu
krutě domýšlivou na své cvrčky a zajíce
a kohouty rozčilené už záhy zrána.
Jednou se musí vrátit sníh. Sadaři zavěsí lýko.
V korunách odliv a dálky přistoupí až k nám.
Bude dost místa zvolil jinou polohu
a konečně napsal báseň
na listí, vlaštovky a cvrčky
jako na ty, kdo odešli
a přenechali obrovský prázdný prostor
veršům.

Jsou dny,
kdy všechno od nebe po zem zvučí.
Proti tomu nezmůže nic tvůj smyčec,
smýkaný jedním směrem, potichu a plaše,
aby nezapudil ještě nezkrocenou myšlenku.
Celý vesmír housluje, hraje a duní.
Za takových dnů je lépe
poezii naslouchat
a zachycovat ji tělem.

Strýc námořník:

Vždycky jsem toužil shrnout svět
a přepásat jej, aby držel
v mém objetí,
nepustím tě, říkala, a bylo už ráno,
objetí jako mříž,
a když se vyprostíš,

vypadne celá pevnina a mizí,
zbývá lehká pěna
s hemžením slupek, skořápek, prázdných plechovek,
pohled zpátky naráží na obaly,
ještě hořkost těch strávených jader,
a to před tebou a to po tobě
drží pohromadě
moře.

Bratranec P.:

Jsi z dobré stáje a vyhraješ
každý závod, víš,
že je třeba hledět kupředu a cválat,
znáš skoky, jak přeskočit sám sebe,
skrmíš trávu i s fialkami,
jezdci volají: Toho ano,
ano, ano, toho.
To já
cválám a ohlížím se po hřívě,
nikdy ji nezahlédnu a ohlížím se,
co kdyby.
Moje sedlo je jako nové
a stárnu,
moje sedlo je jako nové.
Spásám jen trávu, vyhýbám se fialkám,
a při skoku
zakopávám sám o sebe.

Básník:

Nevyslechnu všechny otázky.
Zanedbám nějakou pravdu.
Nedosáhnu na dno.
Nevrátím se k sobě.
Znovu úzkost, znovu, znovu.
Stejně zbude nakonec jen jeden verš,
tušený, objevený v poslední chvíli,
nenapsaný,
nebylo kam,
zavěšený mezi nebe a zemi,
kde jich už visí tisíce
a mlčí.

Strýc R.:

Vlci táhnou z hor
neslyšně, na sněhových chomáčích,
každou noc vlčí plouhání za zdí domů,
na koho ten smutek padne, ten musí jít,
proč dveřmi, přivři oči, tak můžeš také odejít
do některého kouta uvnitř
a pozorovat
tančící vlky za zdí domů,
jsou nasyceni a tančí z jiného hladu
až do úpadu jednoho z nich.
Padlého trhají neslyšně,
jeho vina, že padl, a jejich radost,
neustávají v tanci,

jejich zuby tančí v útrobách
bez jediného zvuku.
Ráno bývá čistý sníh poraněn
tolika stopami
a žádná není vlčí.

Děd V.:

Celý život stavět,
od rána do večera na očích všem,
od večera do rána kladení snů,
a všechno pod nebem hrozby:
vaše stavby se zřítí
a sny zapomenou.

Psi větrí déšť,
starci válku
a stařeny trhají plátno praporů
na obvazy.

I když tyto stavby potom nebudou,
mohou se potomci pořezat o jejich střepy,
a podle bolesti poznat,
v jakém století žili
jejich dědové.

VII

Je prosinec, několik dnů do Štědrého dne,
ze stromů zbývá jen páteř
a z chodců sotva listí.
Stůl s fotografiemi zmizel,
zanikne-li člověk, zaniká
s ním celý jeden svět.
Teta je mrtva. V jejím okně svítí
na jiný stůl. A jiný je i vítr
rozstříkující černé vlasy soumraku.

Vítr:

Odbíjí
hodina rozčesávání myšlenek,
hodina vratkosti světla,
opřel jsem se do plachet kaluží,
do prostěradel stesku,
do plástů rozpínaných zoufalstvím.

Tak vědět odkud a kde nejbliž,
opřel by ses o lásku,
tak vědět, kde stojí a číhá,
opřel by ses o smrt,
všechno se proměňuje,
i skály se pohybují,
vcházejí do země
ukrýt
poslední neústupnou tvrdost.

Tma:

Co ze mne vyšlo, vejde do mne.

Záblesk kolemjedoucího auta
odhrne něčí sladkou závrať.

Tma:

Co do mne vešlo, vyjde ven.

Z temné zahrady noci stoupá
rozhovor, který nikdy nekončí,
příliš jemný pro naše uši,
zurčení ticha
složené z tolika hlasů a každý
je něčí proměněná tvář.

Teta:

To, čemu říkáš ticho,
jsem já,
jsem já a my.
Člověk potřebuje veliké ticho,
aby nás uslyšel,
člověk potřebuje spoustu dobrých mrtvých,
aby vystoupil vzhůru
a rozhlédl se,
pomalu, pečlivě, dlouze,
kudy se vrátil
sám k sobě.

Milostný list

Řáble, který jsi rozpoltil první bytosti
na půlku nazvanou muž
a na půlku nazvanou žena,
proč jsi řal tak klikatě?
Od řech dob hledáme svou úplnost
ve světě zabydleném neúplnými,
a když se najde dvojice,
on vyřatý tvrdou křivkou,
ona vyřatá měkkým obloukem,
oba z různých předků,
nepřilnou
a každé objetí je vrhá
blíž k rozchodu.
Zatímco každý hledá svou druhou půlku,
hledám já
i svou první
a nejsem si jist,
z které jsem bytosti a který řábel —
a jaký je můj řez.

Stojíme v oblačné vodě
a bez hlasu voláme, co zítra ztratíme.
Kolikrát mne sevřeš svým mlčením,
nelítostně nasloucháš
na okraji jizvy,
opravdu jsem z tvé bytosti,
stojíme spolu v oblačné vodě,

dva němí
nad vlastní plynoucí podobou.
Tvé naslouchající oči
přirostly ke dnu plynutí,
jinak
čeho se dotkneš, počne se vznášet,
z kopretiny je motýl,
hodíš oblázek a je z něho skřivan,
i dům po tvém pohlazení
by se odrazil od země
a plul k vzdáleným souhvězdím,
jen já, příliš těžký,
bych mu byl kotvou,
která zanechává v sypkém čase
dlouhou a hořkou brázdu.

Přesto jsem z tvé bytosti,
řez byl klikatý,
ty jsi z křídel a na mne
zbyla chodidla a drápy,
abych se všeho zachycoval
a nepouštěl tak lehce,
přesto jsem z tvé bytosti,
můžeme si na dálku
vyměňovat svá mlčení,
jako
jaro si vyměňuje přírodu se zimou,
jako si vyměňují místa
sníh s vodou a voda s prachem,
někdy místo krve

šustí písek suše žilami,
naráží s jemným třeskem
na stěny srdce,
po vedrech samoty
vchází do lidí poušť.

Jen láska vyměňuje sebe
sebou.

Až noc
odkryje vchod do podsvětí,
sestoupím dolů
a jako voda v hlubokých studnách
chci zrcadlit
hvězdnatou oblohu toho slova.
Jen láska vyměňuje sebe
sebou.

Jsem z tvé bytosti,
zaplňuješ ve mně krutou prázdnotu,
kterou jsem měl po tobě dřív,
než jsem tě poznal,
všichni toužíme být celí,
pátráme i po úlomcích,
znáš ten starý příběh,

kdy se tělo zhroutilo do potopy,
samá voda, samá voda,
a žádný Noe zachránce
po páru od vší čeládky,

jenom ryby hlubin se utrhly od svého stání,
zběsile se řítily na oslavu
překotné a nebezpečné svobody.
Žáda vln se ohnula nad střechu domku,
kde býval doma, a proto mohl zpátky,
plout vyraženými dveřmi kolem sporáku
a postele a přečíst si datum
v kalendáři na stěně, aby věděl kdy.
V žlutém a zeleném stmívání vod
rozhrnul ramenem bahno a sliz
a snažil se zachytit pod nehet
malý okrouhlý lidský polibek,
který tu kdysi dostal a zapomněl,
malý okrouhlý lidský polibek,
peníz, který mu chyběl
do částky člověka.

Poznáváme se podle toho,
co nám chybí,
po ráně zanechané ďáblem,
po živém mase touhy,
i když tvé oči
přirostlé ke dnu plynutí
žasnou:

Z velkého stroje světa,
který se bez ustání proměňuje,
v tom otáčení, úprku a spalování,
jsou tři věci, které nechápu:
teorii relativity,

kudy se šplhá v telefonu hlas,
a jak mě můžeš mít rád
po dvaceti letech, co spolu žijeme,
kdy jeden na druhého víme
i nejmenší pihu vzpomínky.

Štěstí, že nechápeš,
ještě jsou bílá místa,
prostor pro verše,
pro báje a neznámé jazyky ptáků
a neznámé ticho,
nesrozumitelně krásné,
proto ti také píšu,
ale spíš podávám papír
vzpomínce,
aby do něho otiskla tvář.
Pamatuješ,

čas růžového popela
se snášel na tebe i na mne,
všechno, co jsme spálili,
mosty za námi, uschlé dálky před námi,
propadlé dny, nevyzvednuté noci,
slepá předsevzetí, planá zoufání,

do růžova vypálená obloha sypala popel,
růžový doutnající pták letěl na druhou stranu řeky...

Půjdeme za tím ptákem,
blíž zimním pochodním mraků,

abychom mohli číst
v sobě navzájem o všem,
co je jen jednou
jako zrození,
smrt
a ty.

Pamatuješ,
ptala ses mne, jestli je to zde,
mráz ohryzal stráž k nepoznání,
jen voda pod ní byla na svém místě
a odlévala do ledu letní pohyby plavců.
Některé z nich patřily tobě,
ačkoliv jsi mi nevěřila,
už tehdy přesvědčena,
že to, co trvá, není skutečné,

jenom tvé oči,
přirostlé ke dnu plynutí,
sledovaly krátký krok dne
a dlouhý krok noci
a volily
pro každou chvíli zvlášť
nejvyšší cenu,
vždyť

nejkrásnější prsten skončí u lichváře,
když slevíme.

PROMÉTHEOVA PAMĚŤ

Sbor

Nikdy se netváří svět tak staře
jako za noci,
kdy tma předstírá, že se všechno vrací
k pramenům, a z některé pukliny noci
vystupují blízcí i vzdálení mrtví
podobni hrdinům bájí,
a z jiné pukliny noci šlehá
sotva počatá mlhovina básně.
I řeka se vrací a ohmatává minulý břeh,
jako by si vzpomněla na uschovaný poklad
pro toho, kdo se narodí za úsvitu.
Prozíravá řeka se vrací,
vjíždí nehtem pěny do písčin, nyní opuštěných,
a probouzí k životu
všechny důlky po lidských patách.
Zachytila se v nich voda, někdy i rybka
a někdy se v nich chvěje
stříbrné srdce hvězdy.

Nikdy se netváří svět tak staře
jako za noci,
kdy tma otvírá i poslední dveře
a začneš tušit počátek dějů a věcí,
ale nemůžeš vyslovit, neboť vyslovit znamená
opakovat dávné útrapy a štěstí i smrt

jazykem tak složitým,
že jedni neslyší
a druzí se lekají pouhého zvuku.

1

Je noc,
všechno, co jsme ztratili, stojí při nás.
Jaká sdělení a jaká svědectví se dovedou
vplížit do ucha a do oka,
když svět vyvěsí prapor svého stáří,
noc.
V rozpacích cítím pod jazykem
něčí zapomenutý horký dech.

Bohové se otáčejí cestou zpátky na Olymp
a nezakrývají rozpaky
kdykoliv potkají své dávné vězně.
Připravili cestu v rovinách,
ale lidé raději klopýtají
po horských stezkách.

Něčí zapomenutý horký dech
mi vane pod jazykem.
Lásko,
vzpouro proti smrti.

Člověk potolikáté odlévaný
z Prométheovy krve
protírá oči
a hlásí se o slovo.

*Kolem roku 2000 je očekáváno
velmi studené období.
Noviny z roku 1969*

Naše pokolení se musí stále potýkat
s prudkými proměnami slunce,
ani na nebi není stálosti, ani v srdcích.
Letní sucha tě mnou jak suchý lusk
a zima se nemůže dosytit sněhem,
stéká jí po bradě do rozkvetlých jabloní.
Každou chvíli se s temným duněním řítí
nad mou hlavou se střechy lavina.
Je to předzvěst ledové doby
nebo vzpomínka na ni?
Mezi dvěma ledovými dobami
přijímám okamžik svého života
a nastavuji dlaně zimnímu slunci,
které se otírá o moje prsty
srstí rudou a vlhkou,
štvané stejným lovcem
jako já.

Ale jsi to ty,
k nepřčtení sám pro sebe?
Nežiješ toho druhého
ve veliké vichřici světa,
která otrásá barvami, světly a stíny
a mísí nesmíselné a rozbíjí nerozbitné.

Žiješ sebe
sám?

Bohové jsou v rozpacích.

„Lidi jsme vyhnali na... prostředek vesnice... Stříleli jsme muže, ženy, děti. I kojence... Proč jsem to udělal? Protože jsem věděl, že to mám nařízeno. V té chvíli jsem měl pocit, jako bych dělal správnou věc, protože jsem před tím ztratil nějaké kamarády.“

Výpověď amerického vojáka o Vietnamu z roku 1969

Stačí, aby ses položil naznak do trávy
a hned zahlédneš v plynoucích oblacích
tvář některého zmařeného života.
Není ve světě krutější bytosti než člověk,
neboť ví, co odnímá člověku,
když mu bere život,
a není na světě nešťastnější bytosti,
neboť neumí pochopit,
že brát život jiným znamená
umenšovat svůj.
Právě dnes táhne oblohou tolik oblaků s tvářemi,
ti mrtví jsou kupodivu celí,
ubývání se týká
živých.

Kdo to musí z kola ven?

Čtu z prastaré oblohy lásky a nenávisti
vzrušující pověst o vzpouře.

Z času, jenž byl, do času, který bude,
po cestě úzké jak hadí jazyk,
mrtvým, živým, v poutech, volným,
poháněným ke své skále
pohůnky bohů
Silou a Mocí,
znovu Prométheus.

Drobný štěrk pod jeho patou
ostřeluje temnou propast.
Oblázek tisíckrát zadržovaný,
odrážený balvany, klečí,
bitý, odíraný,
ještě běží v lidské hrudi,
běží a buší,
popsaný vším, co stálo v cestě.

*... haltet Euch alle ja recht sorgsam, achtet jetzt
im ankommenden Winter ja gut auf Euere Gesundheit!*
Josef Čapek píše domů z koncentračního tábora
7. listopadu 1943

Kdybys mohl projít lidskými dějinami,
nepřehledným skladištěm všeho,
co má i nemá jméno,

všude bys našel
stopy urputného zápasu o svobodu,
rozervanou prst' po zabořených patách,
kaluže zaschlé krve, zapadlé hroby
a věznice se znovu vyspravovaným zdivem.

Ne, tahle bitva nezačala tebou
a tebou nekončí. Jen se netvař,
jako by svobodu měli klást
právě do tvého talíře.

Jednoho člověka odvěkli do vězení
a promluvit mohl
jen jazykem věznitelů.
Jenže svoboda má ve všech jazycích
jediný smysl:
myslit na ty ostatní.

Uprostřed léta ohlašuje sněmování ptáků
příchod zimy,
jen orel chybí, má jinou práci.

Od té doby, co hoří olympský oheň
i lidem, kteří nemají nic,
je tolik posedlých pravdou.
Než přišel Prométheus,
šlo ti o kůži,
teď
jdeš o kůži sám sobě.

Náhle jsou zřejmé v jasném plameni
stružky dějin a zacelené jizvy
i otevřené rány.

A světlo pravdy
se dá odhadnout podle tmy,
která je obkličuje.

*Jihovietnamské vládní jednotky v Ca-mau naházely
na obrovskou hromadu mrtvolý zabitých nepřátel spolu
s živými, ale i zraněnými zajatci. Američtí poradci, kteří byli
s jednotkou, neučinili nic, aby masakru zabránili. Všichni
zajatci bez pomoci zahynuli.*

Noviny z roku 1969

Stáli jsme v Hamburku ve dvacátém poschodí domu,
za jezerní hladinou okna se plazila na dně auta
a lidé se pohybovali jako drobty
nebo semena poháněná večerním větrem.
Všichni si byli z té výšky podobní,
až jsem pochopil, proč osud někdy zasáhne
nepravého.
Jako když rozhodíš do větru hrst semen.
Někteří byli živí, někteří mrtví a někteří ranění,
ale všichni se pohybovali kupředu,
vzhůru a dolů ulicí,
ušetření doposud násilí z druhého konce světa,
doposud.

Někteří byli živí, někteří mrtví, někteří ranění.
Stáli jsme v dvacátém poschodí
a nemohli jsme ničemu zabránit,
menší než ti dole,
menší
o výšku toho domu.

Ale jsi to ty,
k nepřechtení sám pro sebe?
Zatímco se slétají ptáci uprostřed léta,
zpívá ve větvích jabloně kos
a já nerozumím. Ani on
nerozumí mně.
Stojíme ve stejném koutě zahrady
vzdáleni od sebe
tisíce světelných let.

Po rozpukané kůře stromu
spěchají dlouhé průvody mravenců.
Nevědí nic o mně,
nic o ptáku ve větvích jabloně.

Obcházíme v hranicích
svého těsného území,
lidé, zvířata, hmyz.
Stýkáme se pod praporem zkázy:
svět jako potrava.

Také člověk mává na člověka
jen za plotem,

jako by porozumění v sobě skrývalo
ponižující ústup.
Raději obcházíme v hranicích
svého těsného území s podezíráním
a namlouváme si,
že strach z toho druhého
je užitečný.

*Zařídil jsem si ubytování ve vlaku se spacím vozem.
Dnes mi ho napřed židi vyčistí.
Jsou to tak levné pracovní síly...*
Z válečného deníku náčelníka německého
generálního štábu 8. armády
za tažení do Polska 1939

Nevyrušovat. V generálním štábu
pracují.
Jedni jsou levné pracovní síly,
druzí přijdou lidstvu draho.
Svět platí nejlépe své hromadné vrahy,
hromadné kuplíře, hromadné podvodníky.
Zatímco houf židů je donucen
olizovat jazyky podlahu
na ryzí dřevo,
znečistují letadla poslaná štábem
střed města dýmem a krví.
V zájmu čistoty se zamete

pár básníků na smetiště.
Nevyrušovat.

Za noci za dne se řítíme vpřed,
stále rychleji,
poháněni přáním
aspoň se dotknout
toho obra před námi.
Uniká nám i s orlem
i se svou skálou.

Větve a hvězdy se zmítají spěchem,
věčnost narychlo vykrojí srpem luny
lepší část světa a pojídá ji
hltavě jako pes,
který tuší blízkost člověka.
Holé kosti
sykají do propasti vesmíru.
Věčnost se živí.

Zas odhodila vysátou hvězdu.
Můžeš si přát,
jestli máš odvalu.
Můžeš si přát
skálu nebo orla
anebo
řekni mi, co neseš v sobě,
a já ti povím,
jaký poklad tě čeká.

*Těm, kteří jsou způsobilí k poněmčení, by se pak pokud možno
zprostředkovala práce v Říši, aby se už nikdy nevrátili.*

Z řeči R. Heydricha, zastupujícího říšského
protektora dne 4. února 1942 v Praze

Dějiny si občas dovolí krutý žert,
jako by ptáci dostávali srst a psi peří...

Viděl jsem židy s kufříky a ranci,
odcházeli,
a kam?

Viděl jsem Němce s kufříky a ranci,
odcházeli po židech,
a kam?

Viděl jsem Čechy odcházet po Němcích
stejnou silnicí
na západ, na západ.

To jednou ve čtyřicátém roce
vykládal německý voják českému učiteli:
Meine Eltern waren Tschechen.

Vzpomínáš,
jak jsme v těch letech všichni bránili právo
zůstat ve své zemi
a neodejít?

Teprve připoután ke skále
vidí Prométheus věci vybrané ze souvislosti
jako vejce z hnízda,
věci bez paměti a bez uzdy budoucnosti,
kdokoli je lapí, může je seřadit
čelem ke zločinu, čelem vzad, čelem ke zdi.

Častokrát se věci vzbouří proti svým hnízdům,
přehryzájí souvislosti a vzlétnou,
aniž zpozorujeme jejich vzpouru.
Teprve když nás napadnou
jejich kovové zobany,
bolestně si uvědomujeme,
že se jich zmocnil
nový pán.

Grosse Freiheit.
Nápis označující ulici v Hamburku

Každý tu obývá svou jeskyni
a hlídá svou noc s kyjem v ruce,
vesmír má plno trhlin,
a proto ty záplaty aut, záplaty prstenů,
záplaty kožichů.
Odevšad vítr, z každé trhliny,
nenávist, úzkost nebo strach?
Je-li veliká svoboda velikou osamělostí,
měla noc pravdu.
A co s nejsvětějšími slovy,
když je předbírá jejich stín,
aby je přepadl ze zálohy
a pohltil.

Prométheus je vinen.
Spoutaný neprosil o milost.

Nenávidím bohy — řekl —
tu smetánku země i nebes.
Dělají, že mohou všechno.
Nenávidím bohy,
plodí,
aby měla co ničit
jejich závist.
Co závidí mně? Mně přikovanému?
Mají mé paže, mé nohy, mají
mé vnitřnosti.
Co mi ještě závidějí?

— Tvůj čin —
řekl orel.

Sbor

Z teplého moře noci se vynořují křišťálová města,
míří ke hvězdám a nemohou opustit zemi.

Je hodina, kdy orel trestá,
a vesmír je němý.

V úzkostném tichu a ve tmě se chystá
píseň vyrazit z úst.

A bude čistá?

Za němou zdí se bělá rozepsaný list tvého těla
a čeká, až jej dopíšeš.

Pravda i lež, pravda či lež?

Noc třídí prastará slova,
lásku a hněv.

Orel klová, orel klová.

Z daleké oběti stéká
i tvá krev.

2

Uprostřed léta ohlašuje sněmování ptáků
příchod zimy,
jako uprostřed zimy často jediný kos
pozvedne skleněnou trubku jara
a vítr s ještě mokkými křídly,
zmaten a zaskočený
vyrazí do útoku
a teprve cestou sbírá
ostré a lesklé zbraně.

Doposud ještě tančí vzduch
na hrotech žlutnoucích trav,
odchází a setrvává zároveň
tak jako my.

Zanedlouho se schoulí tráva pod závěje,
některá stébla nacvičují už předem
a nesou krupěje letní rosy
jako ohnivé střechýle.

Kdo to musí z kola ven?

Nešťastníku,
u kterékoliv skály
jsi mohl být připoután
a byl bys dostal i svého orla.
Stačilo tak málo,

jenom jsi měl nést oheň jiným směrem,
aby jej bohové spatřili.

Tak
nespatřili, co se děje za jejich zády
a tvůj čin pozbyl lesku,
ačkoliv nebyl o nic menší než Prométheův.
Ale chyběl mu
trest bohů.

*Štědrovečerní hostina začínala tím,
že každý z nás dostal oplatek namazaný medem.
To abychom se k sobě chovali jako s medem.
Ze vzpomínek valašského rodáka*

Nevím, co je za dveřmi,
a přece musím vstoupit.
Včera jsem slyšel za nimi pláč,
potom se smál vítěz
osamělý se svým vítězstvím.
Celou noc někdo škrábal
papírovým drápem,
jako by se chtěl prohrabat ke mně.
A přece musím vstoupit,
návraty jsou odstřižené,
cesta vede jen tudy.
Slyšíš? Teď je tam ticho,

zatajují dech. Snad bdí
u mrtvého, snad čekají zrození.
Pomeduj má ústa svými,
dříve než vstoupím,
abych dovedl promluvit,
bude-li třeba,
vlídně i k zrůdám.

Je hodina,
kdy mrtví opět otvírají ústa,
aby mezi klopýtáním oken
a vrzajícími dveřmi podzimu v zahradě,
řekli něco důležitého,
nač už čekáme celý život.

Předloni jel v tuto hodinu okolo s jekem
sanitní vůz a vyrušil je,
loni je zaplašilo zvonění telefonu.
Co letos? Mrtví jsou samá plachost a stud,
přestávají hovořit dřív než začnou,
každý zvuk je vrhá zpátky.
Zase vidím
jak otvírají dávno uzavřená ústa,
zvedají těžko pohyblivý jazyk,
a teď...
V patře nade mnou vykřikl orel,
mrtví stisknou rty a mizí.
Jak blízko je skála.
Milosrdný orel ruší rozhovor dřív,
než začal. Je zkušený, ví,

že oheň unese jen ten,
kdo neví, co nese.

Vrcholná technická zdatnost a hrdinství způsobily...
Časopis z roku 1969

Zase mluví o vesmíru a z obrazovek
vystupuje šedivý přízrak posetý bradavkami,
z kterých nevysaješ ani krůpěj sladkého mléka.
Kdo se v té chvíli stará o lidský vesmír
s mléčnou dráhou tohoto města, s planetou tohoto domu?
Kdo ví, že si lidský vesmír vykloubil údy?
A nejhorší je,
že už to necítí jako bolest.

Teď, teď všichni obracejí oči k měsíci
a hrstka nadšenců stojí zablácenými podrážkami
přímo na rozkvetlém slunci.

Které nebe vyhlíží dnes Prométheus,
které nebe za nebem? —

Otec umíral za tmavého zimního rána.
Jeho poslední slova byla:
Slunce, tolik slunce.
Vyslovoval pomalu, s údivem,
radostně, jako by vítal
zemi,

konečně skropenou teplými paprsky.
Z jeho úst vyšlo slovo
slunce
plné pozemšťanství,
až jsme oba viděli velmi určitou krajinu
s loukou a tůní a s letními stíny.

Od té doby myslím při slově
slunce
na zemi
a toužím pronést
velmi určitou krajinu skropenou paprsky
temným větrem,
který za zimního rána
zhasíná srdce.

*Musíte vědět, co hledáte. Nespěchejte...
Poklad je tam, kde ho člověk najde — pokud ovšem ví,
jak a kde ho má hledat.*
Frank Fish, americký hledač, pokladů

I lednová obloha je plná zmrazků
a my dva jdeme, až sníh skřípe bílými zuby.
Mám dětské prsty v teplém pokoji tvé dlaně.
Nevím, kdo ti v ní zatápí a proč se usmíváš
nad strnulými obrazy, které mne lekají.

Nad Lipovkou hoří oblak a brzy se zřítí do větví,
ostrý vítr piluje střechy a tam
pod tlapami soumraku vystříkla hvězda
a zmrzla.

Vidíš, říká otec, zima staví všemu hráz,
vodě i stromům i semenům v zemi.

Je dobré zastavit se. Dokud nestaneš,
nepoznáš, že jsi šel.

Orel má čas, člověk má spěch,
za nebem je nebe a za tím jiné,
ale za posledním nebem
je země,
poslední obloha obloh.

Za všemi konci
začátek.

Tisíckrát jsme se narodili,
poprvé z matky,
podruhé, potřetí, poté
z bolesti, z lásky, z radosti,
kolikrát jsme se zvedali
z plamenů,
z moří,
z válek,
kolikrát zasaženi vlastní střelou.

A ze všech proměn jsme vynesli
stesk po osudu viničné stráně,
která umí vstát z mrtvých

v trpké a sladké chuti červeného vína
na jazyku těch ostatních.

*Nechť jsem odsouzen rodit se znovu a znovu,
třeba v podobě stromu, jen když mohu být prospěšný
alespoň jediné duši.
Rámakrišna*

Jednou řekne osud muži:
Přiveď mi někoho, dnes musí
zemřít člověk.
Muž jde a vrátí se
sám se sebou
a odpoví:
Tady je člověk.
Úporně, mlčky
začne zápasit s osudem.

V téhle aréně jsme sami,
diváci se otáčejí
za jinou podívanou.

Nepovšimnutí lidmi
zápasí osud a muž,
jenom u škvíry v ohradě
klečí malý chlapec a dívá se
na zápas, jako na zakázanou.
Také jemu řekne jednou osud:

Přived' mi někoho...
... k této skále...
Když není naděje zůstat,
zbývá nám
naděje stále se vracet.

Jsou to Prométheové,
kteří ochotně přiskočí ke kterékoliv skále
a zaujmou postoj přikovaného.
Tváří se, jako by z hlubin vesmíru
měl přiletět orel.

Postavíme se ke skále, ale nepřineseme oheň,
budeme se milovat, ale nebudeme mít děti,
budeme psát, ale nic neřekneme,
budeme za dne stavět, za noci bourat,
budeme vítězit do úplné porážky,
budeme jíst a ztrácet se před očima,
budeme pít a umírat žízní,
budeme chodit a neheme se z místa,
budeme mluvit o věčnosti
a vymřeme dřív,
než dojdeme k oknu,
které nevede do našeho dvorka.

Sbor

Když člověk odchází, zvedá se znovu v jeho stopách tráva.
Po jakém znamení poznáš, že jsem byl?
Tolik nás tudy šlo a stále se nás nedostává.
Noc smazává sluneční písmo. Písmena noci
mizí pod pěnou dne a bělostný přívál
odnáší podoby, gesta i jména.
Včera tu ještě někdo zpíval.
Člověka kupuje smrt a život je jeho cena.
Zrcadla oslepla, paměť se ještě brání.
Po hladině zrcadel pluje peří dávných milování,
co bylo křídlem, rozpadlo se v peří,
co bylo k chápání, dnes nepochopíš už.
Ale před námi šel muž
a zpíval jak muži.
Život je tvoje cena.
Kam neseš svou kůži?

3

Sněmování ptáků uprostřed léta
ohlašuje další proměnlivý cíl našeho putování,
dnes ráno jsem cítil v ovzduší sních,
ačkoliv jablka teprve zrají
a jejich malé oblé ohně kanou do trávy
dosud zelené a prsty nekřehnou,
i když je obloha skalnatá
a zírá jedním nepatrným modrým jezerem
na dně rokle.

Až pohasnou malé oblé ohně v trávě
a země si nasype na hlavu bílý popel,
co bude s tebou, Prométhee,
jakou má ještě cenu, že jsi vsadil sám sebe?

— Chtěl jsem vás spasit,
byl jsem nekonečně sám,
přál jsem si rozmnožit se ve vašich životech,
žít vás všechny a vtisknout vám
svou podobu.
Každý z vás zná nyní tolik, co já
a přes to,
kolik z vás jenom zbožňuje oheň
a neumí se u plamenů ohřát.
Zdá se, že světlo ohně dopadlo
na opačnou stranu,
kde se jen zná a nepoznává.

Chtěl jsem žít všechny vaše životy
a žiji jedinou smrt
opakovanou v létě i v zimě,
živím svým tělem orla,
aby mu zmohutněla křídla.

Jednoho dne se na nich vznesete
vy. —

*... prý, rozpoutá-li imperialismus jadernou válku, zahyne lidstvo.
Nesouhlasíme s těmito jejich pesimistickými a beznadějnými názory.
Říkáme, že rozpoutá-li imperialismus jadernou válku, bude to mít
v krajním případě za následek zkázu poloviny obyvatelstva zeměkoule.
Čínské prohlášení z roku 1963*

Síně léta se zavírají jedna po druhé,
v pustých sálech se rozléhá ocelové tukání,
někdo nelidský sečítá na počítačím stroji mrtvých hvězd
člověka k člověku, kus ke kusu,
jak říkají kati:

Dneska jsem vyřídil pět kusů.

Jak říkají staří vojevůdci:

Pošlete tam sto mužů.

Jak říkají sčítači:

Zahynulo tisíc lidí.

Rezavé mozky starých generálů v obvazu lebky
vytékají z rytin, plesnivý důvtip zanechává skvrny:

Slezu do bunkru, mně se nic nemůže stát.
Na nohou teplé ponožky,
v prstech šálek zdravotního čaje,
válka je
smrt těch druhých.

A sečítají čtvrtinu, třetinu, polovinu lidstva,
burziány, dělníky, rodičky, zloděje, šílence,
jenom sto tisíc lidí, jenom půl miliónu,
ale co, když zahynou jenom tři lidé:
tvá matka nebo syn nebo žena,
co když zahynou ve věku pěti let jenom dva:
Einstein a Shakespeare,
a co když jen jeden jediný
v bezmocném dětském věku,
ty?

Co bude s tebou. Prométhee,
všechna bojiště světa si tě přivlastňují
už odedávna a pod různými jmény,
jako bys kromě rudého ohně roznášel ohně všech barev.
Pátrají po tobě v obrovitých pohořích,
a ty jsi sestoupil do údolí,
jako sestupuje balvan, když se promění v suť,
celý v nejmenším úlomku.

Každý z nás nese v sobě
střep něčeho velikého, co touží dorůst
do úplného tvaru. A jaký omyl,
že můžeš uzavřít kruh bez ostatních.

Ostré hrany střepu bolí ve mně
a bolí i v tobě i v tom, kdo nás mívá.
Má lásko, zopakujme si píseň
o malé jiskře, která dychtí dorůst
na plamen.

Až půjdu za tebou, modli se,
abych nešlápl na minu
z příští války.

*Zatímco na asijském a africkém kontinentu,
jakož i v Latinské Americe neutichají zbraně,
v naší staré, dobré Evropě je mír.
Noviny z roku 1969*

Slyšels, co zpívají pampelišky?

— Každého jara
unikáme hlíně se rtů jako zářivý vzdech,
prostíráme kořínky
nad zapomenutými hroby
a sajeme
nesplněné touhy padlých.

Pohleďte nám do žlutých huňatých očí,
čtěte, kam došli padlí, a čtěte líp.

Můžete na nás zapomenout,
zima je dlouhá, ale my
přijdeme napřesrok znovu,
prostřeme kořínky nad zapomenutými hroby
a budeme sít a budeme sít.

Za sto let
bude nám ze žlutých huňatých očí
hledět
váš nikdy neskončený lidský sen. —

Ještě je léto,
malé oblé ohně kanou do trávy
a z pampelišek zbyl jen list.

Mezi létem a podzimem
zbývá místo
už jen tak pro orla,
aby hlídal
každé mžiknutí Prométheova oka.

Také nejostřejšího hlídače
zaskočí roční doba,
hlídač žloutne a vadne,
nadchází zima hlídačů
a holými větvemi je vidět
nějaký jiný poklad,
čistý a neporušený,
který nikdo nehlídal.

*Již dávno se mi donesla zvěst a pověst, že jste se z pravých
křesťanů stali kacíři... Nedovím-li se, že jste se káli, zanechám
možná i Angličanů a obořím se na vás, abych vyhladila
mečem... vaši lichou a zuřivou pověru a zbavila vás
buď kacířství, buď života.*

Jana z Arku v listě českým husitům roku 1430

Svatí hlídači se hlídají navzájem,
svatě zapálení zapalují hranice.
Panna, mléčná jako pleť pod krunýřem,
tasí meč:

Pojďte se, holátka, napít zkázy.
Místo dětí kojí sny
a v prolité krvi se jí zdá
žhoucí plamen lásky.

Na všech stranách ohně
pro jiné.
Svatě zapálená
obcházej velikým obloukem
hranici suchého dřeva.
Kdo je zapálen, lehko podpálí
hranici
sám pro sebe.

Jablka, hrušky a švestky,
slunečná šíje zahrady
posetá jedlými drahokamy.

Orel tě hlídá, Prométhee,
a jak tě živí?

— Nemám zapotřebí přijímat
pokrm od orla. Jsem živ z toho,
co jsem daroval. —

*Koupil jsem zeleninu, 3 kopy cibule po 16 hal.,
3 kopy kedlubnů po 20 hal. a 1 kopy kapusty za 20 hal.
Deník českého učitele z roku 1915*

Ještě je slyšet cinkání mincí, ze všech koutů,
odevšad šustí rty a jazyky, věčné přepočítávání,
a nikdy se nedopočítat ničeho jiného
než číslic ztráty a ubývání.
Od velikého hladu k malé sytosti,
bejvávalo v Čechách, bejvávalo,
sotva nakrmíš jedno,
hladoví ti to jinde.
Za školní zdi počítají krajíce
a nemohou se dopočítat.
Počítají,
ačkoliv dávno začala hodina zpěvu.

I na orly padne strach:
a vyptávají se Prométheů:
Až jednou,
nebudete se nám mstít?

Po obloze stékají
mlčenlivé řeky
ztracené krve.

Potom si vzpomeň, Prométhee —
šeptá orel —
kolikrát jsem ti v duchu
už odpustil já.

*Věřím v čestné city dělného lidu a v neochvějnou oddanost
jejich mně, a proto jim jejich vinu odpouštím.*

Z projevu cara Mikuláše 19. 1. 1905
k dělníkům po masakrování dělnického
průvodu k Zimnímu paláci

Ta stará lidská hra:
odpouštět obětem.

Hladový si představuje sytost,
sytý si neumí představit hlad,
hladový míří na chléb,
sytý na hladového.

Život s puškou:
zasáhnout.

Život bez pušky:
být zasažen.

Čím změříme člověka?
Asie s Afrikou volají na Evropu:
Podej nám krajíc,
ať změříme,
kolik chybí člověku do člověka.

Už se stalo zvykem hovořit o něčem
a myslit tím něco jiného,
nabízet očím a uším orla
a podstrčit myš,
přikrývat hedvábným šátkem
psa, který kousne,
vydávat oblak mlhy
za skálu.

Hra nemá konce,
pravda obléká lež,
láska obléká prodej.
Vydělat se dá i na mrtvých,
do listů knih balit,
z vlasů nadělat paruky.
I tenhle kousek mýdla
by mohl být
z lidského tuku.

*Dnešního člověka, ať chce či nechce,
pronásledují sexuálně agresivní plakáty,
štve všudypřítomná erotika reklamy,
obklopuje provokující literatura...
Móda zkracujících se minisukní, průsvitných
živůtků, podprsenek v barvě kůže...
Časopis z roku 1969*

Tělo, které se po staletí skrývalo
v královské pokladnici,
vynesli konečně zase na světlo dne
s troubením a bubnováním,
s bečením beranů, s chrochtáním a kvičením.

Zkrátka je zas mezi námi
nahá kůže se svými pahorky, prohlubněmi,
doly i vrchy. Nikdo prý nemusí
ke klíčové dírce, před ní najdeš víc
než za.

A kdo vynesl královský poklad?
Králové, kněží nebo dělníci?
Tu a tam poztrácená stopa,
stín křivého prstu
nad obnaženou
svědčí spíše o zlodějích,
vynesou ani nevědí co,
nebo o kramářích a šarlatánech.
Ale kromě nahých těl
zapřažených do potahu
září ještě nahé slunce milenců,

vynesené z pokladnice
jen jimi
jen pro ně dva.

Ptáš se mne, orle,
zda jsem vzal bohům opravdu oheň?
Ano, vzal jsem jim
oheň, teplo i světlo
a dal jsem je lidem.
Kdysi vzali bohové oheň
jiným bohům a jiní bohové
jej vzali opět jiným.
A teď mi pověz ty,
kdo bere světlo a teplo lidem?

*Jen za minulý rok máme zaznamenáno asi 120 000 potratů...
Příčiny... bytová tíseň, zaměstnání žen v době jejich
největší plodnosti... důvody psychologicko-morální...
Každá třetí žena na potrat nějak doplatí...
Noviny z roku 1962*

Odsunul jsi ušlechtilý nábytek dějin
plný kování, řezaných ozdob a záclon,
odsunul jsi kus po kuse a hledals —

Mayové opustili svá města, aby setřáslí hlad,
smaragdový hrob pohltil domy a chrámy,
Eskymáky pobily neštovice

a bílý nepřítel sních zardousil stopy lovců,
préríjní indiány vyhubil běloch,
místo svobody postavil obrovskou sochu,
krutý nepřítel zahnal do plynu židy
a do jejich bytů se stěhoval blažený šosák.

Odhrnul jsi zlaté prapory dějin
a viděls —
vymřelé jazyky v zaprášených skladištích,
památky leptané sluncem a deštěm,
kmeny, které padly do jednoho v boji proti vetřelci,
války a mučení, hrabivost, křivdy,
zoufalství lidu a vášeň pravdy,

a ptal ses dne a ptal ses noci:

který národ bral naději sám sobě,
který národ ohrozil sám sebe?

Připoután mezi nebem a zemí,
mezi božstvím a lidstvím,
skutkem podoben bohu
a bolestí člověku,
mlčí a čeká,
až přijde člověk.

A zatím orel.

— Kdyby ses poddal. Prométhee, —
hovoří orel, — kdybys přijal...

Je to tak těžké
vykoupit si svobodu? —

— Co nazýváš svobodou ty! —
vzepjal se Prométheus v okovech
a nebe i země couvly polekaně.

V tu chvíli se zdálo,
že není ke skále připoután on,
ale skála připoutána k němu
jako obrovské břemeno svobody,
pod jehož tíhou by padl,
kdyby nebylo pout.

*Vědci říkají, že dítě může zemřít, když přechází ulici,
ačkoli se drží matky za ruku. Zemře jen proto, že dýchá.*

Časopis z roku 1970

Máš svobodu k životu, máš svobodu k smrti,
pradědové zanechali svým synům spáleniště,
dědové zanechali svým synům chudobince,
otcové zanechali svým synům opuštěné zákopy,
synové —
opravdu zanechají synové svým synům
dva tři okresy života
na kdysi velkolepé zeměkouli?
Města si cpou žaludky černou kaší,
řeky zvracejí pěnu a ryby,

půda pod nohama zvěstuje potopu všeho živého,
a už chrčí pokladna, která nám to spočítá.

I vzduch,
poslední zadarmo,
nadarmo.

Zaprášené myšlenky se vracejí k zákopům,
chudobincům, spáleništím,
ukřivdují dnešku a zrádají zítřek,
neschopné pochopit, co může unést
jeden jediný lidský život.

Jak může ještě někdo sedět u okna
a vyšívát si dečku dějin
a rozvažovat za brýlemi,
přes které mrholí smrt,
jakou bavlnkou,
žlutou nebo modrou...

Stojaté nebe se otrásá,
Hérakle, konečně přicházíš,
cestou otloukáš skály kyjem,
raz dva, raz dva,
zpíváš si hromovým hlasem,
až se v trhlinách mračen
třpytí vylekané oči bohů.

Nevzpomínáš na předky
a budoucnost je pro tebe,
co dnes přijde.
Splníš úkol jen proto,

že máš na něj síly.
Nelidsky silný,
šťastný nelidsky,
stále v pohybu
jako život.

Hérakle, konečně
můžeš rozbít Prométheovy okovy
siláckým kyjem.
Ale obrovské břemeno svobody
ponese dál.

Sbor

Uprostřed léta ohlašuje sněmování ptáků příchod zimy,
brzy opadají topoly, duby odloží suché listy až zjara,
každý z nás se narodil v jiném čase

a v jiném budeme odcházet,
jednoho dne začneš stavět koráb z něčeho a ničeho,
stavíš za jízdy mezi střemhlavými vlnami, stavíš a pluješ,
obzor s pevninou se ti zjevuje jenom za noci ve snech,
jednou vystoupíš na pevninu a bude se podobat

něčemu jinému,
sny vcházejí do mlýna a chléb z jejich mouky chutná jinak,
každý z nás je přikován k nějaké chvíli jako k hoře,
učíme se své nebe s námahou nad hlavou vzpírat,
aby nás nezavalilo blankytně hořké moře,
a orel, orel ještě není tu,
brouzdá svá křídla v lesku zenitu,
orel má čas, člověk má spěch,
běží i v poutech a předává dech
tomu, kdo po něm přichází k hoře a s úzkostí sleduje orlí let.

Každý z nás vyšel do jiného času

a v jiném budeme odcházet,
a než se s časem sejde čas,
jaký zvolíme čin a jaká skála vyvolí nás?

Jdeme a z prométheovských strání
stále zní úporné bubnování,
každý oblázek hledá jednu z tisíců cest.

Znovu a znovu neklidem raní
lidskou hrud'
Prométheův trest.

Ediční poznámka

Básnická díla Eduarda Petišky *Ovidiova rodina* (1968, Československý spisovatel) a *Prométheova paměť* (1971, tamtéž) vyšla původně samostatně. *Ovidiova paměť*, jejich společné vydání, vzniklo v nakladatelství Odeon v roce 1999 při příležitosti autorových nedožitých 75. narozenin. Texty jsou v tištěné podobě doplněny ilustracemi Jiřího Koláře, které do této e-knihy nepřejímáme z licenčních důvodů.

Redakce MKP

Eduard Petiška
Ovidiova paměť

Edice Poezie

Obálka Jakub Tesař

Technická redakce Petra Kučerová

Vydala Městská knihovna v Praze
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. elektronické vydání
Verze 1.0 z 4. 10. 2024

ISBN 978-80-274-4210-2 (epub)

ISBN 978-80-274-4211-9 (pdf)

ISBN 978-80-274-4212-6 (prc)